

Stojan Traverić

glavni
O GENERACIJI UČENIKA ~~DRŽAVNE MJEŠOVITE~~ UČITELJSKE ŠKOLE U BANJOJ LUCI

~~1928 - 1933. GODINE~~

Arhiv Bos. kralj. D. Laka

ABK

Uslovi života i rada

Nekoliko generacija, pa i naša 1928-1933. godine, razvijale su se, obrazovale i vaspitavale u istorijski složenim, ustvari surovim uslovima monarho-diktature u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i poslije Kraljevini Jugoslaviji.

U početku učenici - dječaci i djevojčice sa 15-16 godina života, nisu učestvovali u društveno-političkom životu. Ipak su pratili značajnije događaje i aktivnosti organa vlasti i države i reagirali pod uticajem sredine, roditelja, nastavnika i učenika starijih generacija. Mnogi učenici i učenice su osuđivali atentat koji je izvršio Puniša Račić u Beogradu 20. juna 1928. godine pre zasjedanja Skupštine, i iz pištolja ubio poslanike Hrvatske seljačke strane Pavla Radića i Djuru Basaričeka i smrtno ranio Stjepana Radića predsjednika te stranke. O tome se prikriveno razgovaralo i od većine osuđivalo atentat i atentatora, ali i oni koji su to dopustili.

Predstavnici buržoazije sa velikosrpskom grupacijom i kraljem Aleksandrom Karađordjevićem na čelu ukinuli su 6. januara 1929. godine tzv. "Vidovdanski ustav" i zaveli monarho diktaturu, zabranili rad građanskih političkih partija i radničkih organizacija, te forsirali tzv. oktobrisano jugoslovenstvo itd. Uporno su nastojali da terorom onemoguće aktivnost KPJ i njenih članova i svih naprednih snaga. Građani u velikoj većini, a i učenici i učenice, kao i njihovi roditelji, doživljavali su monarho-diktaturu kao težak udarac protiv osnovnih građanskih prava i sloboda. Posebno su osuđivali-više potajno-kralja i njegovog ministra diktatora Petra Živkovića. Bilo je i prilagođavanja ovom teroru i teškom stanju. Ogromna masa stanovništva bila je ^zprotiv pristalica monarho-diktature.

Učenici i učenice siromašnog stanja morali su da zaradjuju dio

sredstava za svoje izdržavanje - podučavanjem drugih učenika, ili prepisivanjem pozorišnih komada pojedinih uloga za glumce od 1930. godine kada je osnovano Pozorište Bosanske krajine, a neki fizičkim radom u gradu i u selima.

U Učiteljskoj školi određeni nazadni uticaj vršili su pristalice i predstavnici velikosrpske i ostale buržoazije i nekih građanskih stranaka, a i neki profesori i sveštenici na pojedine učenike i učenice. Doznali smo od učenika starijih generacija da je u to vrijeme podržavao mjere monarho-diktature učenik Milovan Popović, koji je važio kao vrlo sposoban ali sklon verbalnom učenju, a koji je imao podršku i pojedinih profesora. Milovan Popović je isticao ulogu Francuske u Prvom svjetskom ratu i pomoć Srbiji u borbi protiv Austrougarske monarhije i predstavljao je kao primjer države "građanske demokratije". Istupao je kao nacionalista i bio je protiv komunista. Iako nije imao šireg uticaja, ipak je uspijevao da pridobija neke učenike. Ponekada je dolazio i u Internat Učiteljske škole, pa je igrao šaha sa pojedincima, ali nije rado vodio diskusije, jer u Internatu nije nailazio na podršku.

Pod sve većim pritiskom nezadovoljstva radničke klase, mnogih zemljoradnika, intelektualaca, građana i većine stanovništva, ekonomskih teškoća i tadašnje ekonomske krize i besposlice, predstavnici monarho-diktature postepeno već 1931. godine dopuštaju neke veće građanske slobode i prava, na primjer, rad nekih građanskih stranaka, ali i radničkih organizacija. Ove mogućnosti koristili su pod uticajem KPJ i napredni studenti i učenici koji su na razne načine izražavali svoja napredna stremljenja i shvatanja, primali i širili ideje revolucionarnog radničkog pokreta. Ta napredna stremljenja i revolucionarne ideje podržavali su većina učenika i naše generacije, kao i ostalih generacija. Pojedini učenici i učenice izražavali su poštovanje i simpatije prema poznatim revolucionarima iz Banje Luke, koji su tih godina djelovali: Akifa Šeremeta, profesora istorije u gimnaziji, Veselinu Masleši, Vilku Vinterhalteru i drugim.

U to vrijeme bilo je poznato da su medju starijim generacijama bili napredno orijentisani u Učiteljskoj školi: Stevan Kovačević, Ruža Oljača, Dušanka Ilić, ^{Milica Ilić} Bepa Petrović, Miloš Popović, Slavko Mandić i drugi. Miloš Popović bio je 1930. i poslije predsjednik Literarnog udruženja učenika "Jovan Skerlić", pa je uticao da se osnuje više sekcija: literarna, pedagoška, muzička i druge, da program rada ima naprednije sadržaje i da se sekcije aktiviraju. Napredne učenike i napredna shvatanja u većoj mjeri podržavali su učenici koji su stanovali i hranili se u Internatu Učiteljske škole, šzv. "konviktaši".

U to vrijeme 1930. godine u Banja Luci je bio ban Svetislav T. Milosavljević, koji je mnogo zauzimao da se izgrade zgrade za bansku upravu, stanovi za banske činovnike, pomogao je da se izgradi više od stotinu zgrada za osnovne škole, uspijevao je da se asfaltiraju neke ulice u Banja Luci itd. Učenici i učenice su pratili ovu izgradnju, ali je primijećeno da su potrebni stanovi radnicima i činovnicima nižih položaja, a ne samo banskim činovnicima. Tada je 1930. izgradjen, uređen i ograđen novi park na zemljištu gdje je bilo muslimansko groblje (mezar) u centru Banja Luke. Na glavnom sjevernom ulazu u park iznad dva zidana stuba na posebnoj tabli bio je naslov "Park Svetislava T. Milosavljevića". Opravdano su učenici postavljali pitanje, zašto ban dozvoljava da park nosi njegovo ime i ismijavali su se tome, iako su odobravali potrebu izgradnje parka. Učenici su bili djelimično obavještavani o nezadovoljstvu radnika, siromašnih zemljoradnika i mnogih građana, koji su usljed skupoće i malih nadnica i plata, velikih poreza i kamata na kredite teško mogli da izdržavaju porodice.

Neki učenici su govorili da su se sastajali sa Veselinom Maslešom u cilju konsultovanja kako da bolje napišu seminarske radove, ili da obrade neku temu koju bi čitali na sastancima članova Literarnog društva "Jovan Skerlić" i koju literaturu da koriste. Isticali su da im je u tome besplatno pomagao Veselin Masleša, da ih je uz to obavještavao i o političkom stanju i događajima u zemlji i u svijetu, da je odlučno

osudjivao monarho diktaturu i isticao potrebu borbe za osnovna građanska demokratska prava i slobode, za ostvarivanje prava radničke klase i drugih građana na osnovne uslove života i rada.

Tih godina čulo se i za pripremanje i razvijanje nacizma u Njemačkoj, čiji je predstavnik bio Adolf Hitler, i jačanje fašizma u Italiji, čiji je osnivač bio diktator Benito Musolini, a koji su ispoštivali agresivnu revanšističku politiku i prijetili mnogim državama i narodima da će vršiti novu podjelu svijeta.

U Učiteljskoj školi tada su predavali i nekoliko stručno sposobnih profesora koji su bili premješteni iz Srbije u Banja^{Luku} u cilju zastupanja velikosrpske politike napr. Marko Mihajlović i njegova supruga Dobrosava Mihajlović i Radivoj Pejić. Interesantna je činjenica da su ovi profesori često i više nastupali kao patrioti a nisu širili šovinizam, nego su stalno ukazivali na veliku opasnost od fašizma u Italiji za našu zemlju. Oni su realno predviđali da je moguće da nas italijanski fašisti napadnu. Ovo je svima učenicima davalo mogućnost da se patriotski orijentišu. Ant^e Marot, sposoban učitelj gimnazije je takođe bio protiv fašizma i to smo mu odobravali.

Sistem obrazovanja i vaspitanja u staroj Jugoslaviji, pa i u Učiteljskoj školi, odgovarao je karakteru i ciljevima buržoaske vlasti i kao takav uz razne teškoće sputavao je napredne snage i napredna opredjeljenja, ali su se ipak na razne načine napredna shvatanja probijala. U prvim nižim razredima Učiteljske škole mi nismo mogli da dovoljno jasno sagledavamo situaciju, niti suštinu slabosti buržoaskog sistema obrazovanja i vaspitanja a mi sve ekonomske, političke i druge uzroke događaja u zemlji i svijetu. Uz to u ovo vrijeme uticaj KPJ i SKOJ-a nije bio jak ni dovoljno organizovan u Učiteljskoj školi, pa se svodio na uticaj pojedinaca na politički svjesnije omladinke i omladinke.

I teški uslovi našeg života i rada, socijalno porijeklo-djeca porodica siromašnih i srednjeg imovnog stanja zemljoradnika, teškoće u nabavci udžbenika itd. uticali su da se mnogi učenici orijentišu kao

napredni - ustvari da se postepeno uključuju u napredni omladinski pokret. Pojedinci su, među kojim i ja, imali svega po 2-3 udžbenika, pa su i zato morali da hvataju predavanja i uče iz tih zabilješki. Imao sam desetak teka sa 80-100 listova. Hvatanje predavanja je uticalo da svojim riječima bilježimo sadržaje nastavnih jedinica.

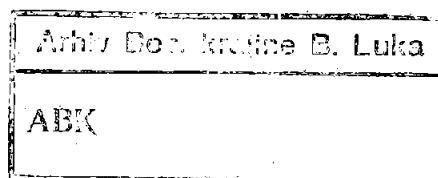
Učenici i učenicici su bili donekle i svjedoci eksploatacije radnika, slabog života sitnih činovnika i siromašnih zemljoradnika, koji su jedva sastavljali kraj s krajem, o čemu se razgovaralo.

Osudjivali smo teror nad trojicom zemljoradnika u selu Petoševcima, ~~prez Banja Luka~~ o kojem je pisala i štampa. Teror su vršili žandarmi, koliko se sjećam 1931. godine, kada su na osnovu sudske presude silom omogućili uvođenje u posjed bivšeg bega Huse ~~činovića~~ ^{činovića}, tada predsjednika Opštine u Banja ~~Luci~~ ^{Luci}.

Bili smo svjedoci i raznih vrsta nepravdi i nasilja, koje su vršili organi buržoaske vlasti pomoću žandarma i policije. Doznavali smo i o zatvaranju nekoliko naprednih radnika, studenata, pa i učenika srednjih škola, o teroru pri sprečavanju štrajkova i demonstracija, o progonjenju članova KPJ itd. Zapažali smo da ima suviše mnogo korupcije, političkih svadja i osveta pogotovo prilikom izbora, parničenja zemljoradnika zbog zemlje, alkoholizma, ~~pr~~ pronevjera, mita i drugih vrsta kriminala. Znali smo da mnogi radnici i poštteni građani osudjuju navedene negativne pojave i njihove nosioce.

Moguće je da se sada realnije sagleda i značaj svih i na oko manje cijenjenih događaja i akcija iz dječakog života, koji su barem djelimično odražavali naša napredna stremljenja i ideale, a što pojedinci nedovoljno ističu nego samo one najkrupnije isključivo političke događaje.

I opredješenje i pripremanje za humani poziv narodnih učitelja i učiteljica, vaspitača i prosvjetnih radnika uticalo je i doprinosilo da se više interesujemo za život zemljoradnika i radnika u selima, za njihove potrebe i teškoće u porodicama, za društveni život, posebno za teškoće

života na selu. ~~U vezi sa ovim~~ svaki korektan i demokratski human postupak većine nastavnika i profesora, učenika i učenica, moguće je i opravdano da ocijenimo kao uslove i za našu naprednu političku orijentaciju.

Bilo je pojedinaca i među učenicima i učenicama koji su bili apolitični, a i onih koji su bili šovinistički orijentisani, ali je njihov uticaj bio vrlo ograničen.

Taškoće pri upisu

Bili su vrlo strogi kriterijumi pri upisu u Učiteljsku školu 1928/29. godine. Od prijavljenih preko 140 kandidata, koji su završili nižu gimnaziju, ili trgovačku školu, primljeni su preko 45 kandidata koji su završili škole sa odličnim, vrlo dobrim, a izuzetno dobrim uspjehom. Svaki kandidat morao je da polaže prijemni ispit iz pjevanja i da piše pisani zadatak iz maternjeg jezika. Kandidati iz trgovačke škole su pola-gali ispit iz srpsko-hrvatskog jezika, a možda i iz drugih predmeta.

Ovakav rigorozan izbor organi buržoaske vlasti pravdali su tvrdnjom da kod nas postoji tzv. hiperprodukcija inteligencije, što je ustvari bilo netačno i lažno. Ustvari predstavnici stare vlasti bojali su se one inteligencije koja je radila na selu i među radnicima, a uz to nije se rado a ni lako odvajalo ni sredstva iz državne kase za ove potrebe. Ovakav rigorozan kriterijum primjenjen je i na ostale generacije prije i poslije, mada je procenat nepismenih u staroj Jugoslaviji iznosio preko 70%, a u Bosni i Hercegovini je bio i znatno veći, pa je postojala stvarna potreba da se školuje veći broj učitelja i učiteljica, koji bi doprinijeli povećanju procenta pismenosti, opšte kulture i obrazovanja, što bi pomoglo da se brže unapređuje i poljoprivredna proizvodnja.

O nedovoljnom prostoru i manjku nastavnika i nastavnih predstava

Dok nije izgrađena nova zgrada Učiteljske škole 1932. godine, prostorni i drugi uslovi bili su slabi. U I razredu u jednoj učionici stare zgrade nalazilo se preko 40 učenika i učenica. Poslije se pristupilo formiranju dva odjeljenja, odnosno razreda. U a) razredu uključeni su

učenici i učenice koji su završili 4 razreda trgovačke škole, a u b) razred koji su završili 4 razreda niže gimnazije. Većina muškaraca učenika stanovali su i hranili se u Državnom internatu Učiteljske škole, skoro svi iz b) razreda, a samo neki iz a) razreda. U praksi je potvrđeno da su učenici iz Internata vrlo uspješno učili i završili školu, izgleda i zato što je u Internatu bila bolja međusobna pomoć u učenju, bolja radna disciplina i razvijeniji odnosi.

U veću teškoću spadao je i nedostatak nastavnika za neke predmete, na primjer, u b) razredu u toku 5 godina školovanja ni pola od tog vremena nije bilo nastavnika za francuski jezik, pa je i naše znanje iz ovog jezika bilo nedovoljno, skoro minimalno, što je uslovalo novu teškoću pri polaganju diplomskog ispita, jer se nije dovoljno uzimalo u obzir da francuski jezik nije redovno predavan. I to je doprinjelo većem broju slabih ocjena i ponovnom polaganju toga predmeta.

Prvih godina, a i kasnije, u nastavi nekih predmeta bilo je u velikoj mjeri verbalizma i formalizma u učenju, nastavni plan i program bili su preobimni, a nije bilo dovoljno učila i kabineta, pa ni udžbenika, što je otežavalo vršenje praktičnih vježbi i praktičnog rada. Posebno je pitanje što su neki predmeti bili potpuno zasnovani na nazadnim nenaučnim osnovama: istorija, geografija, srpsko-hrvatski jezik, pedagogija i drugi predmeti, dok su predmeti iz prirodnih nauka ipak više zasnovani na naučnim postavkama: fizika, hemija, matematika, biologija i slični predmeti, jer je i buržoazija razvijala te nauke u cilju veće produktivnosti rada, dok je u oblasti društvenih nauka više prikrivana istina o društvenim odnosima, prikrivana je eksploatacija i slično.

I pored navedenih teškoća nijedan učenik ni učenica, od preko 40 primljenih i nekoliko poslije upisanih, nije udaljen iz škole zbog slabog uspjeha, jer su svi pokazali ne samo veliki interes, volju i upornost u savladjivanju gradiva, nego i lične sposobnosti za učenje, što je omogućilo vidan uspjeh u nastavi pa i u nekim praktičnim radovima. Najviše prak-

tičnih vježbi i radova imali smo iz predmeta poljoprivrede i zadrugarstvo, jer su i po prirodi ti predmeti takvi da se pri učenju više koriste stručni i naučni metodi i praktični rad, a i naši profesori iz ovih predmeta bili su napredni metodičari: inženjer Milan Janković, inženjer Dragomir Djurdjević i inženjer Dušan Kandić i drugi nastavnici.

Aktivnost u "Društvu trezvene mladeži"

Mnogi učenici i učenice bili su članovi "Društva trezvene mladeži", već u prvim razredima. Koliko se sjećam 1930., ili 1931. godine, učestvovali smo i u proslavi Dana trezvenosti u Prnjavoru. Organizovana je vrlo uspješna manifestacija protiv alkoholizma. Bilo je poznato da je u srezu Prnjavor raširena pojava opijanja alkoholom, pa je vjerovatno i zato u Prnjavoru organizovana ova manifestacija.

Iz Banja Luke krenuli smo izjutra autobusom i stigli na veliki zbor. Na zboru je govorio o značaju borbe protiv alkoholizma, o štetnosti pretjeranog korišćenja alkohola, poznati borac protiv alkoholizma dr. Ilija Jelić iz Beograda, ugledan aktivista u ovoj oblasti u staroj Jugoslaviji. Rado smo slušali vrlo uspješan govor dr. Jelića i pozdravili ga. Toga dana u velikoj sali, priredjen je i vrlo dobar narodni ručak sa mnogo voća i salate za sve posjetioce iz udaljenih mjesta. Poslije ručka i za vrijeme jela pili smo bezalkoholna pića: kraher, šimunadu, malinu sa soda voćom. Bili smo zadovoljni sa ovom manifestacijom. Po povratku pričali smo o korisnosti trezvenjačkog pokreta.

Društvo trezvene mladeži vršilo je pozitivan vaspitan uticaj na članove. Kao trezvenjaci bili su poznati i neki napredniji predstavnici opozicijskih stranaka, kao na primjer proto Dušan Kecmanović, koji je imao čuvenu ^{knjižnicu} ~~knjižnicu~~, i još neki intelektualci koji su bili i politički napredni, pa su i u pokretu trezvenosti vršili napredni politički uticaj.

O saradnji sa pozorištem i glumcima

Kada je 1930. otvoreno pozorište Bosanske krajine u Banjoj Luci, čemu je doprinio i ban Svetislav T. Milosavljević, mi smo bili česti

posjetiooci nekih predstava, drama i komedija. Rado smo gledali komad "Jazavac pred sudom" od Petra Kočića, "Put oko svijeta" od Branislava Nušića, i njegov komad "Narodni poslanik", "Košanu" od Bore Stankovića i druge predstave. Ponekad smo pozivani na predstave da prisustvujemo besplatno da bi popunili galeriju, kada nije bilo dovoljno gostiju. Upoznali smo se sa nekoliko glumaca koji su sa nama rado razgovarali pri susretima.

Tada smo ponekad razgovarali sa glumcem koji je najčešće glumio šaljive uloge Jozom Bakotićem i sa drugim. Cijenili smo glumce Vjekoslava Afrića, Dobricu i Dušana Radenkovića, Emila Kutijara, Carku Jovanović i druge. Nas nekoliko u cilju neke male zarade prepisivali smo sadržaje uloga pojedinih glumaca. Morali smo čitko i krupnim rukopisom pisati, ali smo dobijali i neki ne mali honorar za to. Ja sam prepisao tekst za nekoliko uloga glumaca.

Čitali smo literaturu nazadnog, ali i naprednog sadržaja

Uz aktivnost u školi i van škole učenici i učenice čitali su raznovrsnu literaturu - nazadnog, ali i naprednog sadržaja. Pojedinci su razvijali jako interesovanje za čitanje knjiga iz poznatih edicija "NOLIT"-a i "BINOZE". Neki su čitali časopis "Život i rad", a neki i časopis "Stožer" na primjer Slavko Mandić. Čitana su i klasična djela. Pojedinci su čitali i neke opozicione letke u kojim su raskrinkavani kralj, monarho-diktatura i reakcija. Rado su čitani "Jazavac pred sudom" od Petra Kočića i "Umovanje zdravog razuma" od Vase Pelagića. Čitana su i klasična djela Lava Tolstoja, Dostojevskog, Balzaka, Čehova, Remarka i drugih. Mnogi su čitali književna djela Alekse Šantića, Silvija Strahimira Kranjčevića, Branka Radićevića, Ive Ćipika, Djure Jakšića, Gustava Matoša, Miroslava Krleže, Franca Prešerna, Ivana Cankara i drugih, pa je napredni uticaj vršen i preko ove literature. Neki su čitali filozofska djela Kanta, Ničea, Berksona, Šopenhauera i drugih, koja su kritički razmatrana i sagledavana su njihova jednostrana idealistička shvatanja.

Razvijane su drugarska pomoć i solidarnost

Učenici i učenice naše generacije i drugih, pozajmljivali su knjige, udžbenike a i sveske sa bilješkama. U Internatu pojedinci su pozajmljivali i manje sume novaca, pa i odjevne predmete obući i odjeću. Najčešće je pružana pomoć u učenju nastavnih jedinica iz matematike, iz istorije i drugih predmeta, uglavnom zajedničkim učenjem, što je pomagalo da se lakše savladaju neke teže jedinice i predavanja.

Učenici našeg b) razreda po više sedmica odvajali su ponešto od svojih obroka da bi se ishranio učenik iz siromašne porodice Voja N. koji nije bio u mogućnosti da redovno uplaćuje potrebnu sumu za stan i hranu u Internatu. Povremeno je davana pomoć u ishrani i drugim učenicima. Ova solidarnost izražavana je i u tome što su učenici davali objektivne prijedloge kojim učenicima je najpotrebnija pomoć u odijelu, ili u novcu, a što je obično usvajano od rukovodstva internata. Ja sam jedne godine dobio zimski kaput među poklonima koji su dati Internatu od Kola srpskih sestara. Naši učenici u Internatu vrlo objektivno su i pravedno postupali pri ocjeni zalaganja i sposobnosti svojih kolega i kolegica u učenju, njihovih moralnih kvaliteta i drugarskih odnosa, a posebno prema drugim učenicima, nastavnicima i građanima. Pojedinci su imali i neke negativne navike: napr. pij^{nu}mnogo alkoholna pića, igrali karata u novac (hazard), podilazili pojedinim nastavnicima, vulgarno se izražavali, bili skloni neistinitim pričama za leđima, grupaškom familijarnom odnosu, itd. Takvi su lično otvoreno kritikovani, pri čemu je vršena osuda njihovih negativnih i štetnih navika i drugih ličnih slabosti, što je pozitivno uticalo na većinu sa negativnim navikama. Ukoliko pojedinci nisu otklanjali te slabosti onda je primjenjivan dosta grub metod kritike ili kako smo nazivali "kefanje" i "ribanje". Formirana je grupa, koja je javno raskrinkavala te pojedince koji teško otklanjaju negativne navike. Ismijavani su i razobličavani njihovi negativni postupci i osobine, za koje se ocjenjivalo da ne odgovaraju plemenitom pozivu narodnog učitelja i vaspitača.

Posebno smo osuđivali naviku netačnog predstavljanja i ogovaranja, dodvo-
ravanja nastavnicima, opijanja i nemoralnog ponašanja.

Učenici su upozoravali učenika Gojka Banovića, koji je vršio dužnost
korektora u Vrbaskim novinama da ne potpadne pod uticaj nazadnih činov-
nika i slugana režima, pa je on to u mnogome uvažavao i vršio dužnost
korektora u cilju da nešto zaradi.

Opravdano je istaknuti da je odnos učenika i učenica bio vrlo
korektan i drugarski.

O pisanju priča, pjesama i slično

Neki učenici i učenice naše generacije vrlo uspješno su pisali
školske zadaće iz srpsko-hrvatskog jezika, pa su dobijali vrlo dobre i
odlične ocjene.

U tome su se isticali u našoj generaciji: Gojko Banović, Branko Ma-
tavulj, Jovan Gaćeša, Ankica Ričko, Mirko Pekić i još nas nekoliko učenika.
Pojedinci su se isticali u vođenju diskusija i istinite kritike pri ras-
pravljanju aktuelnih tema na sastancima Učeničkog udruženja "Jovan Skerlić".
Gojko Banović je uspješno obradio neke teme, na primjer: "O nadimcima u
selima". Napisao je i članak u "Književnoj krajini", "O jednoj priči
Petra Kočića" i seminarski rad: "Petar Kočić i njegovo književno djelo",
a koliko se sjećam i dobar članak: "Naša književna kritika". Ocjenu
vrijednosti ovih literarnih pokušaja vršili su pojedini učenici koji su
ih čitali. Učenik Jovan Sailović iz starije generacije obradio je temu
"Alkohol i inspiracija" koja je izazvala diskusiju na sastanku članova
društva "Jovan Skerlić". Zaključeno je da je ipak alkohol štetan za
stvaralačku inspiraciju. Učenica Radman napisala je temu "Zadaci narodnih
učitelja sada i u budućnosti".

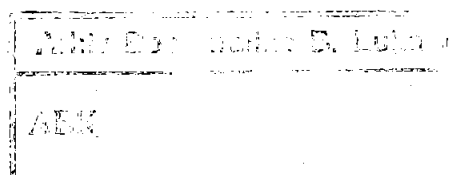
Jovan Sailović pisao je vrlo lijepu pjesmu sa lirskim opisom pri-

rode "O ruži" i druge. I učenik Ilija Slijepčević je pisao sa uspjehom neke pjesme, ali ih nije rado čitao na širim skupovima učenika, iako smo ocijenili da su mu pjesme dobre. Branko Ćopić počeo je u internatu sa pisanjem malih priča sa realnim opisom događaja iz učeničkog života i rada. U jednoj noveli opisao je kako su nekoliko učenika u veče zadržali se u malom konditeraju, a kasno se vratili u Internat. Ova priča je objavljena, koliko se sjećam, u Vrbaskim novinama. Kada smo je pročitali ocijenili smo da je vrlo lijepo, skoro umjetnički napisana i govorili smo da se u Branku Ćopiću krije budući književnik.

Slabe napisane priče, pjesme i druge sastave objektivno smo ocjenjivali i pokušavali da se kritikom pomogne početniku piscu. Kritika je bila prilično gruba, pa su se rijetko poslije pojavljivali sa pisanjem, a možda su ipak krijući pisali. Pisane su i parodije na slabe stihove i pjesme u listu "Zembilj", pa su čitane na tajnim sastancima, čemu su se mnogi smijali.

O dopunskom obrazovanju učenika

Uz redovno učenje mnogi učenici su nastojali da dopune školsko obrazovanje i vaspitanje savladjivanjem vještina korisnih u svakodnevnom životu. Neki učenici su uplatili određeni iznos i završili tečajeve za ples i za lijepo ponašanje, pa su uspješno plesali i igrali. Neki su završili tečaj stenografije: Gojko Banović, Stojan Makić i drugi. Pojedinci su se isticali u recitovanju pjesama, ili u pjevanju i sviranju na violini. Dušan Pantelić znao je da lijepo pjeva neke melodije, na primjer: "Oca nemam, majke nemam ni brata ni sestre" ali i vesele: "Volio sam garave i plave". Vojo Nikolić vrlo uspješno je savladao sviranje na violini i osposobio se do tog stepena da je bio zborovodja Tamburaškog zbora Učiteljske škole. Mnogi su naučili da vezuju knjige, a neki su vrlo dobro igrali fudbal. Neki su se osposobili za organizovanje priredbi.

O borbi protiv verbalizma i šablona u pedagogiji i metodici
nastave

Iako je bila otežana borba učenika za slobodnije mišljenje u nastavi, pogotovo u predmetima iz kojih nisu vršene vježbe ni praktični rad, ipak u pedagogiji i metodici korisno je istaći da su učenici naše generacije i neki drugi pokazivali znatnu borbenost protiv šablona, dogmi i verbalizma, protiv nametanja nerealnih stavova i shvatanja. To je najviše došlo do izražaja pri izučavanju opšte pedagogije i posebno i najviše u metodici nastave pri hospitovanju i u praktičnom nastavnom radu. [Nastavnik Jovan Paunović privremeno je predavao metodiku nastave i učestvovao u hospitovanju u vježbaonici, koliko se sjećam u 4. razredu. Učenica Ljubica Babić, bila je zadužena da drži predavanje o govečetu. Ona je to predavanje pripremila na osnovu nastavnih stupnjeva pedagoga Herbarta. Poslije hospitovanja, kada je vršena analiza i davana ocjena o uspjehu predavanja nastavne jedinice i metoda rada, u diskusiji sam i ja učestvovao.

Primjetio sam da je, pored uspjeha u predavanju ove nastavne jedinice ipak bilo mnogo šablonskog primjenjivanja Herbartovih stupnjeva: analiza, sinteza, asocijacija, metod i sistem, što je uslovalo nepotrebna ponavljanja poznatih činjenica i dosadu kod učenika. Istakao sam da je primjena stupnjeva na šablonski način suvišna i da ometa inicijativu predavača i učenika, da se poznate činjenice suviše ponavljaju. Zato sam predložio da bi bilo bolje da se u nekim jedinicama ne primjenjuju ovi stupnjevi, a mjesto njih da se koristi jedan logični red izlaganja materije i upoznavanja nepoznatih činjenica i to uz što veće učešće djece - učenika. Nema potrebe da se utvrđuje da krava ima četiri noge, dva roga, dva uha, jedan rep i slično. Bilo bi korisnije da se ^{u koristi u goveda} više govori u domaćinstvu za ishranu stanovništva, a uz to kako se vrši ishrana stoke uz prethodno upoznavanje fizioloških svojstava govečeta i slično.

Kada sam završio ova pitanja i prijedloge, nastavnik Jovan Pauno-

vić se mnogo uzrujao i grubo reagirao, mada mu do tada nije bilo svojstveno da grubo postupa. On je uzviknuo: "Sjedi klipane đlački, zar se ti usudjuješ da kritikuješ jednog pedagoškog genija Herberta". Ja sam nastavniku odgovorio dosta hladnokrvno i mirno da ja nisam klippan, nego učenik, da smatram da se i geniji mogu kritikovati, jer ni kod njih nije sva istina. Kakav bi bio genij koji ne bi dopustio da se kritikuju njegove postavke i mišljenja itd, jer se preko kritike pored ostalog i dolazi do naučne istine.

I pored ovih argumenata nastavnik Jovan Paunović ostao je pri svo-
me mišljenju i nije dopustio da se dalje vodi diskusija i daju prijedlozi. Skoro svi učenici su se solidarisali da su moje primjedbe protiv šablonske primjene Herbartovih stupnjeva opravdane, a nastavnika Jovana Paunovića ocijenili su kao čovjeka koji ne dopušta slobodnije mišljenje, ne odgovara na opravdano postavljena pitanja i ne dozvoljava stvaralački i kritički pristup zadacima.

Potrebno je istaknuti da su još neki nastavnici iz pedagogije, psihologije i metodike imali slična shvatanja kao i Jovan Paunović, ali većina nastavnika nisu bili fanatične pristalice Herbartove pedagogije i metodike, pa se nisu kruto pridržavali njegovih stupnjeva nego su dopuštali slobodniju primjenu, pa i kritiku na osnovu argumenata. U tome su učenicima davali podršku dr Žika Ivanović, Epaminonda Jovanović, Krsto Kovačević, Georgina Huša, Kemal Hadjionerspahić i drugi. Praksa je potvrdila da su Herbartovi stupnjevi dati šablonski i dogmatski, iako je Herbart doprinio da se pedagogija tretira kao naučna oblast, da je realno isticao značaj interesa za nastavu itd.

U to vrijeme učenici su čitali pored školske lektire i razne pedagoške rasprave u kojima se isticala tzv. radna škola. Rado su usvajani osnovni principi i metodi tzv. aktivne i ožigledne nastave, pri čemu su pokazali veliki interes da usvajaju samo ono što može da izdrži njihovu kritiku i što su ocijenili da je i napredno i u praksi primjenljivo i

korisno. Interesantni su bili seminarski radovi koje smo pripremali i javno čitali u razredu uz kritičko razmatranje od strane učenika i nastavnika iz pedagoške grupe predmeta. Ja sam pripremio seminarski rad: "Uloga radne škole u obrazovanju i vaspitanju", pri čemu sam isticao da je borba protiv verbalizma moguća jedino ako se vrše praktične vježbe i praktični rad u svakoj nastavnoj jedinici gdje postoje za to mogućnosti i uslovi.

I pojedini nastavnici i profesori koji nisu mehanički usvajali shvatanja pedagoga Herbarta u didaktici i metodici nastave pojedinih predmeta uspijevali su da uz teoretsko učenje sa razumijevanjem, sa što manje bubanja, vrše razne vježbe a i praktički rad. To je ustvari bila neka vrsta primjene principa i metoda tzv. radne škole o kojoj smo nešto više upoznajući na osnovu čitanja članaka u pedagoškim časopisima i literaturi u kojoj je bilo i članaka od Rusoa, Pestalocija, Džona Djuja, te Blonskog, Makarenka, Krupske i drugih pedagoga.

Nastavu iz srpsko-hrvatskog jezika vršio je profesor Branko Ivančević, vrlo uspješno i savjesno. On je organizovao da učenici pišu seminarske radove, tj. učenici 4. i 5. razreda. Svaki učenik je izradio po jedan seminarski rad. Obradjujane su teme: književni rad i djelo Petra Kočića, Alekse Šantića, Silvija Strahimira Kranjčevića, Ivana Cankara i drugih naprednih pisaca, ili pjesnika Branka Radićevića, Djure Jakšića i dr. U tim radovima razmatrana je ne samo njihova literarna vrijednost, nego i njihov odnos prema narodu, prema radničkoj klasi, zemljoradnicima i siromašnim slojevima naroda. Gojko Banović je vrlo uspješno obradio "Književno djelo Petra Kočića".

Ja sam napisao seminarski rad: "Svetozar Marković, njegov život, rad i književno djelo". Koristio sam sadržaj veće studije "Svetozar Marković i njegovo doba" od dr. Jovana Skerlića, književnog kritičara. Ponešto sam unosio od onog što sam pročitao u djelima "Srbija na istoku", "Realnost u našoj poeziji" i druga. Učenici naše generacije nastojali su

djelimično uspijevali da samostalno pripremaju sadržaje nastavnih jedinica a u čemu su im pomagali ponajviše profesor Žika Ivanović, Epaminonda Jovanović, Krsto Kovačević i drugi. U metodici nastave koristili su napredne metode i nastojali da vrše vježbe, uspješno hospitovali a onda i sami predavali pojedine jedinice. Pomoć su pružali, pored navedenih i drugih profesora i učitelji Vježbaonice Milan Stambolije, Miloš Skakić i učiteljica ^{Olga} Kasalović, čijeg se imena ne sjećam. ^{Olga}

Učešće u pripremama sadržaja šaljivih listova "Žalac" i "Zemlj"

U Internatu je razvijana posebna vrsta aktivnosti u cilju društvenog, kulturnog, pa djelimično i političkog aktiviranja učenika, kao i u cilju zabave i razonode. Grupa sposobnijih učenika pristupila je pripremanju i organizovanju pisanja članaka, pjesama i drugih napisa za šaljive navedene listove.

Uredjivanje su vršili učenici starijih godišta koji su imali i naklonosti za te poslove. Ovi listovi bili su neka vrsta usmenih novina, jer je njihov sadržaj čitan uveče, poslije večere u glavnoj učionici Internata, obično svakih 15 dana ili 7 dana subotom uveče. Uspjelo se u sačuvanju konspiracije, pa vaspitači nisu bili upoznati sa ovim radom. U ovim listovima objavljivani su razni napisi, razne male priče, anegdote, vicevi, šale, dosjetke, pjesme, pa i parodije pjesama. Autori napisa kritički su se osvrtni na razne nepravilne postupke, odnose i slabosti, koje su zapažali kod pojedinih učenika, nastavnika, profesora, građana, a pogotovo kod gospode visokog ranga. Kada je vršeno čitanje učenici su držali stražu da ne bi neko otkrio ovu aktivnost. Budući da je sadržaj bio često duhovito napisan, kada su radovi čitani u učionici se razlije-gao gromki smijeh učenika.

Na ovakvu našu aktivnost svakako su uticali razgovori profesora matematike Nikole Kozomare, koji je imao neobičnu sposobnost zasmijavanja pa su se njegovim vicevima, dosjetkama i pričama prisutni grohotom smijali, gdje god su se s njim sastajali. Nikola Kozomara je majstorski

kazivao na humoristički način o raznim zgodama i nezgodama i na ulici, a često i u dvorištu Internata Učiteljske škole, na primjer, kada se vraćao iz pozorišta, jer je tada imao vremena.

Pjevao je pjesme koje su imale jednim dijelom i vulgarni sadržaj, pa su čitane u užim krugovima.

Profesor Nikola Kozomara je štitio siromašne učenike, iako i njima nije dozvoljavao slabosti u učenju matematike. U svojim šalama ismijavao je bogataše i gospodu a i razne nazadne ljude, što je svakako uticalo na naprednu orijentaciju mnogih učenika.

Interesantna je jedna parodija na pjesmu Nikole P. koji je opisivao u svojoj pjesmi, kako razmišlja u veče i sjedi kao kakav panj, ali ne može ništa dobro da smisli. U parodiji je napisano: "Sjedim tako i ne mislim ništa, kao kakav panj,

a sova prhnu iznad mene i više ništa, a ja ostadoh kao pravi panj".

Jedan učenik napisao je pjesmu o prosijaku koji prosi na banjalučkoj pijaci kod birtije Čede Kovačevića. Ocijenjeno je da nema poetičnosti, a parodija je bila: "Na tratini bogalj sjedi,

u grudma mu se srce ledi,

al on nije kriv što je živ i što prosi,

da mu je mekše bilo bi mu ljepše".

Iako u ovim šalama nije bilo isključivo političkog sadržaja, ali sama kritika raznih negativnih pojava je uticala da se učenici pozitivno i napredno orijentišu u borbi protiv slabosti starog buržoaskog društva.

Sjećanje na dvije školske zadaće

Profesor srpsko-hrvatskog jezika Branko Ivančević dao je zadatak da se napiše zadaća: "Koga pisca volim i zašto?" Većina učenika i učenica obradili su u ovoj temi po jednog od pisaca književnika za čije su radove imali najviše interesa, odnosno čija su djela najbolje poznavali. Uglavnom su obradili književnike: Njegoša, Mažuranića, Petra Kočića, Aleksu Šantića, Radoja Domanovića, Ivana Cankara, Vjenceslava Novaka,

Gustava Matoša, Ivu Ćipika, Stevana Sremca i druge.

Nijedan učenik nije pisao o Jovanu Dučiću i njegovom djelu. To je dalo povoda nastavniku da postavi primjedbu - zašto niko nije odabrao ovog pisca, iako je on istaknuti pjesnik estetičar.

Nekoliko učenika su diskutovali i istakli da vole pisce koji opisuju društveni život, a posebno borbu naroda za slobodu, teškoće radnika i zemljoradnika itd., kao što su: Njegoš, Petar Kočić, Aleksa Šantić, Ivan Cankar, Ivo Ćipiko i drugi, jer opisuju život naroda, rad i težnje radničke klase i siromašnih. Jovana Dučića nisu uzeli kao pisca kojeg vole jer u njegovoj poeziji nema opisa narodnog života nego se uglavnom opisuju razna osjećanja u prirodi. Naveli su i jedan stih: "Vitorog se mjesec zapleo u granju starih kestenova". Istakli su da je stih estetski lijepo sročan kao i pjesma, ali da je to ustvari jednostrano predstavljanje stvarnosti.

Na ovom času, ustvari je izvršena osuda lartpurlatizma u književnosti pa i Dučićeve poezije.

Korisno je istaknuti da se i naša generacija učenika i preko književnosti dobrim dijelom upoznava sa borbom naših naroda za slobodu, a protiv raznih osvajača koji su napadali na Balkan, kao i sa borbom naprednih snaga protiv reakcionarnih režima, te sa svijetlim likovima narodnih boraca i revolucionara kao što su Vaso Pelagić, Petar Kočić, Gavrilo Princip, što je doprinosilo naprednoj orijentaciji i usvajanju naprednih shvatanja.

U IV razredu Učiteljske škole ² ¹ bila je zadata i tema da se obradi na času: "Šta mogu da učinim za svjetski mir?" Mnogi učenici pisali su o tome, što su znali da se ipak nešto može učiniti da ne izbiје rat jer narodi ne žele rat. Iako je to uopšteno i nije bilo dovoljno jasno pisalo se i o zadacima Društva naroda i o odnosu velikih sila prema tom društvu. Izražavala se želja za mirom i navodile ogromne štete koje nanose ratovi, materijalne i u ljudskim žrtvama.

Učenik Ismet Filipović postupio je na svoj ličan način i napisao samo odgovor koji je zainteresovao čitav razred i izazvao komentare i kod mnogih učenika škole. On je lakonski odgovorio: "Ja kao obični mali crvić u našem društvu ne mogu ništa učiniti za svjetski mir". Kada su na idućem času vršene ispravke pismenih zadaća vidjeli smo da je Ismet Filipović iz ove zadaće dobio ocjenu hrdjav - 1. Mi smo se smijali, ali smo i govorili, možda Ismet ima pravo. Od toga vremena u šali dali smo mu nadimak ~~Ismetu Filipoviću~~ "Crvić". Ovaj tačni odgovor dat je u vremenu kada je nacizam već bio pripremio se na zauzimanje vlasti u Njemačkoj i za okupatorske pohode, a i u Italiji je već fašizam uzeo maha na čelu sa Musolinijem.

Ismet Filipović je učestvovao u NOB-i i poginuo oktobra 1943. godine kod Tuzle. Ostao je u lijepom sjećanju svojih drugova.

Zapažanja o direktoru i nastavnicima

U lijepom sjećanju većine učenika i učenica ostao je Veljko Vuja-sinović, zvani Baja, koji je bio direktor više godina.

Postupao je pravedno, demokratski i bio patriota, što je svakako doprinosilo pozitivnom uticaju moralno političkom vaspitanju učenika. Vodio je brigu, pogotovo o učenicima siromašnog stanja i sa sela. Mnogi su učenici u Internatu osjećali da ih je on rado primao, pa su se i zato zalagali da dobro uče. Rado je davao materijalnu pomoć siromašnim učenicima, a pomagao je i akcije u cilju organizovanja zabava i izleta.

Mnogo je pomagao i rad "Društva trezvene mladeži" jer je i sam bio trezvenjak. Doprinosio je aktivnosti Učeničkog literarnog udruženja "Jovan Skerlić". Učenici i učenice su osjećali da je direktor njihov zaštitnik jer je neke učenike i učenice zaštitio od progonjenja i sumnjičenja od strane policije.

Nije dopuštao da se olako kažnjava učenike. Bio je poznat po tome što je suzbijao šovinističke postupke i odnose. Pomogao je u organizovanju odlaska velikog broja učenika na skup trezvenjaka održan u Prnjavoru

1931. godine.

Mnogi učenici i učenice sa poštovanjem se sjećaju dr. Živojina Ivanovića Žike, koji je predavao predmet "Pedagoška psihologija". On je često učenike našeg razreda, a i drugih razreda, izvodio van škole, na primjer na igralište nogometnog kluba "Krajišnik", jer su tamo postojale klupe i stolovi, pa je tamo držao neka predavanja. Pri ispitivanju postupao je vrlo pažljivo u cilju da potstakne učenike da samostalno uče i misle. Postao je popularan po pedagoškom taktu i stručnoj sposobnosti. Bio je poznat kao demokrata i humanista, pedagog i psiholog koji je izbjegavao svaku suvišnu prinudu u obrazovanju i vaspitanju, a podsticao je inicijative učenika. Nije dopuštao sukobe sa učenicima, poštovao je njihovu ličnost i nastupao, tako reći, ravnopravno. Mi smo znali da je dr. Žika napisao rad "Estetika kulture" 1927. godine, ali nismo čitali tu knjigu. Ipak smo ocjenjivali da je on nosilac slobodarskih demokratskih misli i u pedagoškoj oblasti. Bili smo obavješteni da je napisao studiju "Memorija i pogledi naše djece" 1924. i "Metode eksperimentalnog upoznavanja" 1925. godine. I direktor Veljko Vujasinović poštovao je dr. Žiku Ivanovića. Bilo bi korisno da se naučno analizira njegovo djelo. Kemal Hadžiomerspahić, profesor matematike i fizike isticao se taktom i kulturnim odnosima i sposobnošću predavača, pa je zadobio simpatije mnogih učenika. Krsto Kovačević, nastavnik koji je predavao Opštu pedagogiju i Istoriju pedagogije, bio je vrlo objektivan i imao pravilan odnos prema učenicima čime je doprinio i uspješnom pedagoškom obrazovanju; Vlado Milošević pokazao je veliku brigu i želju za kvalitetno osposobljavanje učenika i učenica u pjevanju i sviranju, a mnogo je pomogao u radu učeničkog hora i tamburaškog zbora. Imao je posebnu sposobnost dobrog metodičara u učenju sviranja na violini iako je ponekad bio grub u kritici učeničkih slabosti.

U lijepom sjećanju zadržali su učenici i učenice ličnost sposobnog profesora Borivoja Nedića, koji je predavao Opštu psihologiju. Bio

je vrlo duhovit i imao potpuno pravilan i kulturnan odnos prema učenicima i učenicama. Rado se sjećamo i drugih naših nastavnika koji su predavali kao što su: Ivica Kovačević, Ivan Lekić, Vučina Đukić, Dobrila Grbić, Georgina Huša, profesorica Gotliboa, Neva Murvar, Sava Mamula, Petar Bjelić, Anka Keler, Aleksandar Bojko i Damjana Grbića, koji je predavao vjeronauku. I ~~Damjan~~ Grbić je postupao vrlo kulturno i pažljivo prema učenicima i nije se isticao u borbi protiv ateista, iako je poznato da je u mladosti vodio borbu protiv ateista komunista. Našoj generaciji i drugima je često pomagao u izradi zadatka iz matematike i fizike, pa je to činio i na časovima vjeronauke u cilju pomoći učenicima.

Sa radošću se može konstatovati da među našim nastavnicima i profesorima nije bilo izdajnika u toku NOB-e i socijalističke revolucije osim jednog slučaja profesora Gustava Kelemenca koji je postao ustaša.

~~Većina učenika i učenica na diplomskom ispitu nisu položili ispit~~

Učenici naše generacije završili su peti razred Učiteljske škole juna 1933. godine, što je omogućilo da steknu nešto potpunije, opšte i stručno obrazovanje i vaspitanje, nego generacije koje su završavale Učiteljsku školu za četiri godine.

Diplomski ispit bio je vrlo rigorozan, a to su forsirali predstavnici organa vlasti, a manje direktor i nastavnici, koji su u toku školovanja imali prilike da se uvjere da je ova generacija bila dobro savladala nastavni plan i program. Sa nama su polagali ispit i nekoliko učenika i učenica koji su prije pali na godinu dana, ili koji su kasnije završili peti razred.

U Vrbaskim novinama objavljen je kraći dopis od 25. juna 1933. godine iz kojeg se vide ove teškoće polaganja diplomskog ispita. "Prije nego što je pročitao rezultat ispita g. Stojanović upozorava kandidate, osobito ženske, da moraju stupiti u život sa više samopouzdanja i srčnosti, koje u toku polaganja ispita nisu stalno pokazivali. A kandidate koji će imati na jesen popravni ispit i one koji su odbijeni na godinu

dana opominje da se ozbiljno prihvate posla, ako hoće da postignu sve što učiteljski poziv od njih zahtijeva. "Zatim izaslanik g. Stojanović uzima zapisnik i kaže: "Za vršenje učiteljske dužnosti u narodnim osnovnim školama osposobljeni su: Banović Gojko, Valenčić Stanislava, Vidović Rodoljub, Gaćeša Jovan, Golub Dragica, Dević Milan, Dovrtal Avgusta, Dogan Ivan, Kovačević Ružica, Kosanović Milovan, Makić Stojan, Matavulj Branko, Macura Radmila, Marković Bosiljka, Mlinarić Vera, Pekić Mirko, Ričko Anka, Srdić Simo, Ugrenović Đoko i Filipović Ismet". 18 kandidata imaju popravni ispit (najviše iz francuskog jezika), a dva su odbijena na godinu dana. Potom direktor g. Vujasinović čestita na uspjehu onima koji su ispit ovoga puta dobro položili i želi to i onima koji će ispit poljsije polagati, kako bi se svi valjanostavili u službu narodu i otadžbini. Diplomskom ispitu je pristupilo 48 kandidata, od toga broja 20 - torici priznata zrelost, 10 ih je palo na godinu, a 18 ima popravni ispit u avgustu ove godine".

Svih 18 sa uspjehom su položili ispit u avgustu 1933.

Učešće u NOB i socijalističkoj revoluciji

Učešće u NOB i socijalističkoj revoluciji potvrđuje da su učenici i učenice naše generacije u velikoj većini bili patriotski orijentisani, da su se odlučno borili protiv nacizma i fašizma, što su potvrdili svojim djelom i životima. Poginuli su kao borci ili aktivisti u NOB:

Dušan Pantelić, učitelj u srezu Busnovi, srez Prijedor, vojni povjerenik za Busnove i učesnik u organizovanju ustanka u ovom kraju. U prvim borbama žandarmi su ga zarobili i ubili.

Fadil Šerić, učitelj² nastavnik iz Bosanske Dubice, učesnik iz NOB 1941.g., predratni član KPJ. Poginuo polovinom 1942. godine na Motajici kada je bio politički komesar Proleterskog bataljona. Proglašen je za narodnog heroja 24.jula 1953. godine.

Ismet Filipović, rođen je u Ključu, a bio je učitelj u selu Kljevu, srez Sanski Most, kasnije učitelj u Dječijem domu u mjestu Ambruševo, Zdenčina, nedaleko od Zagreba. Prema podacima Opštinskog odbora SUBNOR-a sa grupom domobrana prišao je Tuzlanskom partizanskom odredu, ali je ubrzo poginuo u borbama za oslobodjenje Tuzle oktobra 1943. godine.

Janjić Ostoja, učitelj u Gornjoj Dragotinji, srez Prijedor. Učestvovao u početku ustanka kao komandir ~~ofanzive~~ vojno političkog omladinskog kursa na Paležu. U vrijeme kozarske ofanzive hrabro se borio na čelu svojih omladinaca, ali prilikom proboja nije stigao na dogovoreno mjesto jer je poginuo boreći se hrabro u junu 1942. godine. Za grob mu se nije nikada saznalo. Škola u M. Lamovito dugo je nosila njegovo ime.

Jovan Gašević, učitelj iz Stratinske, srez Banja Luka, učesnik NOB 1941. godine pomogao Hasanu Kikiću da izađe na oslobođenu teritoriju. U 1942. godini Jovan je krenuo sa grupom boraca prema Kozari i svom zavičaju i uključio se u Bajlsku (drugu) četu Prvog bataljona Drugog kozarskog NOP odreda. Učestvovao je u svim borbama i ofanzivi, ali je zarobljen i sproveden u Jasenovac gdje je stradao.

Učesnici u NOB koji su ostali živi do završetka borbe: Milan Vrhovac, rođen u Ćirkin Polju, srez Prijedor, Stojan Makić, učitelj iz sela Hadrovaca, srez Sanski Most, rođen u Romanovcima, srez Bosanska Gradiška, učesnik od 1941. godine.

Vojislav Nikolić, učitelj u Srbiji, učesnik u NOB 1942. godine i Branko Matavulj, učitelj u Srbiji, učesnik u NOB od 1944. godine.

Odvedeni su u logore: Milan Dević, učitelj u Gornjem Rakovcu, srez Maglaj, ostvario pravo na učešće u NOB od 1942. godine. Vladimir Makić, učitelj iz Cikota srez Prijedor, aktivista NOP-a, nalazio se u logoru do oslobodjenja zemlje i Gojko Banović, dipl. filozof novinar i

književnik iz Beograda, aktivista NOP-a od 1944. godine.

Na osnovu mnogih sjećanja i dokumenata osnovano je da se zaključi da je većina učitelja i učiteljica naše generacije imala patriotsko držanje u toku NOB i socijalističke revolucije, tj. ostali su na strani naših naroda, iako neki, pogotovo učiteljice nisu bili stalno aktivni u NOB.

Pored ovih pozitivnih primjera patriota boraca NOR-a iz naše generacije bila su i dva izdajnika četnika Lazo Tešagović i Djoko Ugrenović.

Sarajevo, 20. maj 1983. godine

Stojan Makic
Stojan Makic